

T A
Č R

Otevřený přístup k výstupům/výsledkům

Příloha č. 3 Zadávací dokumentace

1. veřejná soutěž programu SIGMA

Dílčí cíl 3 – Podpora inovačního potenciálu společenských věd, humanitních věd a umění

Č.j.: TACR/9-70/2022

Obsah

Úvod	3
Jak zajistit otevřený přístup?	4
Otevřený přístup k výstupům/výsledkům	4
Otevřený přístup k výzkumným datům	5
Doplňující informace	8
Slovníček pojmů	9

Úvod

Otevřený přístup k výsledkům a datům je v posledních letech v EU trendem, který postupně přichází i do ČR. Velkým podporovatelem otevřeného přístupu je Evropská komise, která v programu Horizont Evropa vyžaduje povinný otevřený přístup u všech projektů, které podporuje. Smyslem otevřeného přístupu je zpřístupnit výstupy/výsledky výzkumu a data, která jsou nezbytná pro jejich ověření, co nejširšímu publiku a co nejdříve po jejich vzniku. Otevřený přístup podporuje uchování, možnost ověření či širšího využití výstupů/výsledků a dat z výzkumu a vývoje v praxi či v navazujícím výzkumu (i v jiném oboru). Urychluje dosažení výstupů/výsledků a významně podporuje inovace. Otevřený přístup také přispívá k transparentnosti a kontrole využití veřejných zdrojů, zvyšuje kvalitu, důvěru a kreativitu ve výzkumu.

Po vzoru rámcových programů Evropské komise Horizont 2020 a Horizont Evropa a v reakci na trend ve výzkumu a vývoji si i Technologická agentura ČR (dále TA ČR) osvojila v některých programech principy a praxi související s otevřeným přístupem. Chce tak příjemce postupným zaváděním a zpříšňováním principů otevřeného přístupu připravit nejen na další výzkumnou spolupráci v rámci evropských programů a iniciativ, ale i na dobu, kdy bude otevřený přístup povinný i v ČR. V budoucnu se předpokládá aplikace zásady obvyklé v EU, že pouze v odůvodněných případech výsledky výzkumu a výzkumná data zveřejňovány nejsou.

Cílem TA ČR je podpora aplikovaného výzkumu. Pro TA ČR je tudíž v každém případě primární komerční či jiné využití výsledků v praxi jí podpořených projektů. Příjemci projektů by měli vždy zvážit, zda je možné výstupy/výsledky či vzniklá data využít v praxi, zejména komerčně.

Výstup/výsledek společně s podpůrnými daty (získanými v rámci řešení projektu) musí být zpřístupněn bez zbytečného odkladu. Výjimkou je situace, kdy by zpřístupnění ztížilo nebo dokonce vyloučilo jeho využití, obvykle komerční, ale teoreticky případně i jiné (např. v navazujícím výzkumu či ve výuce). V tom případě je třeba doložit, proč a po jakou dobu lze zmíněné ztížení nebo využití reálně předpokládat. Zveřejnění může v takovém případě proběhnout i s časovým odstupem (6 měsíců, resp. 12 měsíců v případě sociálních a humanitních věd), nejpozději však do konce řešení projektu. Data k výstupům/výsledkům by měla být vyhledatelná, přístupná, interoperabilní a opakovaně použitelná ([FAIR](#)).

Jak zajistit otevřený přístup?

Otevřený přístup k výstupům/výsledkům

Je obecně chápán jako zajištění trvalého, okamžitého, svobodného a bezplatného online přístupu k výsledkům vědy, výzkumu a inovací pro jakéhokoliv uživatele.

Příjemce je povinen zajistit otevřený přístup (“open access”) ke všem výstupům/výsledkům určeným v zadávací dokumentaci a ke všem podpůrným datům souvisejícím s takovými výstupy/výsledky (tzv. “underlying data” a metadata). V případě výsledků jiných druhů, u kterých je zpřístupnění technicky snadné (článek ve sborníku, kapitola v odborné knize apod.), je zpřístupnění obzvláště vítané a doporučované.



Podmínka otevřeného přístupu se považuje za splněnou tehdy, pokud jsou splněny oba následující kroky:

- 1. Uložení výstupu/výsledku do repozitáře** – příjemce musí bez zbytečného odkladu po dokončení výstupu/výsledku **uložit** strojově čitelnou finální verzi textu (tzn. vydavatelskou verzi, příp. postprint) v repozitáři. Příjemce by měl současně s uložením výstupu/výsledku uložit v repozitáři podpůrná data.
- 2. Zajištění otevřeného přístupu k výstupu/výsledku** – příjemce musí **zajistit otevřený přístup (zveřejnit)** jedním z následujících způsobů:
 - 2.1. Auto-archivace** (tzv. zelená cesta otevřeného přístupu) – Zpřístupnění plného textu v otevřeném důvěryhodném repozitáři do 6 měsíců (12 měsíců v případě sociálních a humanitních věd) od zveřejnění (článku či obdobných publikačních výsledků) či od dokončení (u ostatních typů výsledků), nejpozději však do konce projektu. Za tímto účelem může příjemce s vydavatelem uzavřít dodatek k publikační smlouvě, vzor naleznete např. [zde](#).
 - 2.2. Publikování v otevřeném časopise** (tzv. zlatá cesta otevřeného přístupu) – Okamžitý otevřený přístup prostřednictvím vydání článku v některém z “otevřených časopisů”. Vydavatel zpravidla požaduje po autorovi úhradu poplatku (tzv. article processing charge – APC).

Kroky 1 a 2 mohou či nemusí nastat současně, záleží na zvolené cestě otevřeného přístupu v kroku 2, kdy v případě zelené cesty (2.1) zveřejnění uloženého výstupu/výsledku záleží na stanoveném období embarga vydavatele. I při zvolení zlaté cesty je nutné uložit výstup/výsledek do repozitáře pro zajištění jeho dlouhodobého uchování.

Příjemce musí také umožnit otevřený přístup k bibliografickým informacím (metadatům) zveřejněného výstupu/výsledku ve zvoleném repozitáři. Metadata by měla obsahovat název publikace, celá jména tvůrců a přispěvatelů, informace o poskytovateli podpory, programu a projektu a uvádět datum publikování, jazyk výstupu/výsledku, délku embarga a perzistentní (trvalý) identifikátor (například Digital Object Identifier

“DOI”). Dále se doporučuje uvádět i další údaje jako jsou: licenční podmínky, trvalé identifikátory osob, organizací a podpory. Metadata by měla obsahovat i trvalé identifikátory k dalším výstupům (např. výzkumná data) nebo trvalý odkaz na jakékoli jiné nástroje potřebné k ověření závěrů výstupu/výsledku.

Případné publikační náklady spojené s publikováním v otevřených časopisech nebo publikačních platformách či náklady spojené s přípravou a uchováním dat jsou způsobilými náklady po dobu trvání projektu.

Je obvyklé, že při publikování přechází **práva duševního vlastnictví** na vydavatele. Jednou ze zásad otevřeného přístupu je **zachování těchto práv autorovi** – při vydání je nutné ponechání těchto práv vyžadovat a uzavřít smlouvu, která to umožňuje.

Příjemcům TA ČR doporučuje, aby nepřeváděli autorská práva k výstupům/výsledkům a udělovali vydavateli pouze nutnou licenci k vydání. Dále doporučuje publikovat výstupy/výsledky pod veřejnými licencemi, např. [Creative Commons](#) (CC-BY), která umožňuje ostatním přístup, výtěžování, využití, šíření a reprodukování výzkumného díla a dat a z nich odvozená díla. Jediným omezením je uvedení autora.

Otevřený přístup k výzkumným datům

Otevřený přístup znamená zajištění svobodného a bezplatného online přístupu kohokoliv k výzkumným datům pro jejich další výtěžování, využití, reprodukci a diseminaci. Otevřená data slouží k validaci prezentovaných výstupů/výsledků, přispívají k dalším a rychlejším inovacím a zvyšují citovanost publikací. Pro otevřená data a jejich sdílení by měl platit přístup “as open as possible, as closed as necessary”, tedy co nejotevřenější, ale uzavřené podle potřeby s ohledem na zájmy příjemce. Kromě otevřenosti dat je důležité při jejich sdílení také dodržení principů FAIR:

- **Vyhledatelná (Findable)** – data lze snadno nalézt lidmi i stroji, jsou popsána kvalitními metadaty s jednoznačným identifikátorem.
- **Dostupná (Accessible)** – data jsou uložena ve vhodném repozitáři a dostupná v otevřeném přístupu, s jasnými informacemi o podmínkách a možnostech využití dat, zaručující dlouhodobý bezplatný přístup.
- **Interoperabilní (Interoperable)** – data jsou uložena ve standardizovaném formátu a popsána pomocí řízených slovníků a standardizovaných výrazů.
- **Opětovně využitelná (Reusable)** – data jsou dostatečně popsána a sdílená pod co nejméně restriktivní licenci, aby uživatelé dat věděli, jak data vznikla, co popisují a jak s nimi mohou nakládat.

Příjemci by měli v souladu s výše uvedenými principy zodpovědně spravovat výzkumná data vzniklá v rámci svého projektu. Kvalitní správa dat (tzv. data management) zlepšuje transparentnost, efektivitu, řízení rizik, organizaci a uchování dat, zajišťuje kontinuitu a konzistentnost při fluktuaci pracovníků, zabraňuje duplikování činností a usnadňuje psaní publikací a sdílení dat.



Příjemci jsou povinni

1. společně s první průběžnou zprávou předložit tzv. Data Management Plan ("Plán správy dat"), ve který bude obsahovat informace o tom;
 - a. jaká data budou vytvářet, zpracovávat nebo sbírat;
 - b. jaké metody a zásady jejich správy použije s ohledem na FAIR principy (vyhledatelnost, přístupnost, interoperabilita a znovupoužitelnost);
 - c. jakým způsobem bude data sdílet a publikovat;
 - d. a jakým způsobem bude data ukládat během řešení projektu a uchovat po skončení projektu;
2. předložit aktualizovanou verzi Plánu správy dat a informace o výsledcích a datech s otevřeným přístupem poskytovateli jako součást další průběžné a závěrečné zprávy;
3. uložit výzkumná data (včetně metadat) do důvěryhodného repozitáře (pokud možno společně s výsledkem, ke kterému se vztahují) a
4. v souladu s Plánem správy dat zajistit co nejdříve otevřený přístup k datům za podmínek vhodné veřejné licence, nebo jejich nezveřejnění, popř. omezení přístupu, uvést a odůvodnit v Plánu správy dat.

Příjemce a další účastníci projektu **nejsou povinni zpřístupnit výzkumná data**, pokud by jejich zpřístupněním došlo k nepřiměřenému zásahu do:

- práva na ochranu duševního vlastnictví;
- práva na ochranu soukromí a osobních údajů;
- práva na ochranu obchodního tajemství, bezpečnosti státu nebo jiných oprávněných zájmů příjemce (např. v případě možnosti obchodního využití).

Pokud není poskytnut otevřený přístup (k některým nebo všem výzkumným datům), musí příjemci tuto skutečnost důkladně odůvodnit v Plánu správy dat.

Společně s daty je potřeba zveřejnit i jejich metadata. **Metadata** uložených výzkumných dat musí být v souladu se zásadami FAIR veřejně dostupná (v rozsahu, v jakém jsou chráněny legitimní zájmy nebo omezení) a strojově čitelná. Měla by obsahovat obdobné údaje jako u výsledků. Příjemci by měli poskytnout prostřednictvím repozitáře dostatečné informace o všech dalších výsledcích výzkumu nebo nástrojích a instrumentů potřebných k opětovnému využití výzkumných dat nebo k jejich validaci.

Doporučení správy dat:

- Plán správy dat každý rok aktualizujte tak, aby popisoval a reflektoval reálný průběh řešení projektu.
- Vytvořte si zálohu či použijte online synchronizaci.
- Popište data metadaty ve [standardizovaném formátu](#) již při jejich sběru.
- Data ukládejte v otevřeném formátu v důvěryhodných repozitářích, co nejdříve je to možné.
- Pro uložení výzkumných dat v otevřeném režimu doporučujeme využít oborové, univerzitní a institucionální repozitáře.

Pro vytvoření Plánu správy dat doporučujeme využít buď vzorovou [šablonu TA ČR](#) či přeloženou šablonu z rámcového programu EK [Horizont Evropa](#).

K vykazování otevřeného přístupu k výsledkům a datům z výzkumu v průběžných a závěrečných zprávách bude sloužit následující formulář „[Informace o otevřeném přístupu k výsledkům a datům](#)“.



Doplňující informace

► Otevřené repozitáře

Příjemci mohou využít český repozitář [NUŠL](#) (bude nahrazen Národním repozitářem, který bude přijímat širší škálu výstupů), repozitář Akademie věd [ASEP](#) (jen pro zaměstnance AV ČR), či [oborově zaměřené repozitáře](#) např. [ČSDA](#), [Lindat/Clarin repository](#). Z mezinárodních je nejznámější evropský multioborový repozitář [Zenodo.org](#).

Seznam vhodných otevřených repozitářů je dostupný např. v mezinárodní databázi [OpenDOAR](#), registru otevřených repozitářů [ROAR](#), registru datových repozitářů [re3data](#) nebo v katalogu databází [FAIRsharing](#).

Další datové repozitáře:

[GitHub](#)

[EUDAT B2SHARE](#)

[Databib Dryad](#)

► Otevřené časopisy

Vhodný otevřený časopis lze najít v citačních rejstřících [Web of Science](#), [Scopus](#) nebo v mezinárodní databázi otevřených časopisů [DOAJ](#).

Informace o **přístupu jednotlivých vydavatelství** vědeckých časopisů k otevřenému přístupu poskytuje služba [SHERPA / RoMEO](#).

► Plán správy dat?

Zpracování Plánu správy dat usnadňují speciální **platformy** (zatím pouze v angličtině), které mimo jiné umožňují kontrolu dosažení FAIR principů, například:

[DMPonline](#)

[Data Stewardship Wizard Argos](#) projektu OpenAIRE

Při vytváření Plánu správy dat se můžete také inspirovat v [checklistu](#) DCC. Rady ke správě dat naleznete na <https://fairsharing.org/>

Principy FAIR můžete ověřit zde: v ČJ [Jak FAIR jsou má výzkumná data?](#) / v AJ [How FAIR are my data?](#)

► Další užitečné odkazy na vzdělávání

[OpenAIRE](#) (EN)

[FOSTER project E-learning](#) (EN) [Openaccess.cz](#) (CZ/EN) [Otevřená data](#) (CZ)

[Open Science na MUNI](#) (CZ/EN)

[Centrum pro podporu open science na UK](#) (CZ/EN)



Slovníček pojmů

Otevřená věda – koncept podporující větší transparentnost, otevřenost a spolupráci ve výzkumu na základě šíření znalostí pomocí digitálních a kolaborativních technologií. Otevřená věda zahrnuje sdílení a opětovné použití vědecké metodiky, dat, nástrojů a materiálů a dostupnost výsledků výzkumu pro výzkumné pracovníky a širokou veřejnost (zejména pokud jsou financovány z veřejných prostředků)

Otevřený přístup – trvalý, okamžitý svobodný a bezplatný online přístup k plným textům vědeckých publikací / výzkumným datům

Otevřená data – data volně dostupná prostřednictvím internetu pro jejich další vytěžování, využití, reprodukci a diseminaci

Repozitář – datové úložiště, on-line archiv pro vědecké publikace nebo výzkumná data

Otevřený repozitář – úložiště pro dokumenty a data v režimu otevřeného přístupu

Otevřený časopis – odborný / vědecký časopis volně dostupný v režimu otevřeného přístupu

Embargo – doba od publikování autorského díla, po kterou vydavatel zakazuje jeho zveřejnění v režimu otevřeného přístupu

Výzkumná data – definice z návrhu novely zákona 130/2002 Sb. - informace, s výjimkou vědeckých publikací, v elektronické podobě, které jsou shromažďovány nebo vytvářeny v průběhu výzkumu nebo vývoje, a jsou používány jako důkazy v procesu výzkumu nebo vývoje nebo které jsou obecně akceptovány výzkumnou obcí jako nezbytné k validaci zjištění a výsledků výzkumu nebo vývoje

Metadata – bibliografické údaje sloužící k identifikaci a vyhledatelnosti datových sad/publikací/ výsledků

Data management – soubor činností spojených s řízením dat

Data management plan – „Plán správy dat“, formální dokument popisující cyklus správy dat nashromážděných, zpracovaných nebo generovaných během realizace a po ukončení projektu

